

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА
УКРАЇНСЬКЕ ГЕОГРАФІЧНЕ ТОВАРИСТВО
ГЕОГРАФІЧНА КОМІСІЯ НАУКОВОГО
ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

ЛєТОРІЯ УКРАЇНЄВЬКОЇ ГЕОГРАФІЇ

ВИПУСК

36

2017

ТЕРНОПІЛЬ

ББК 26.890 (4 Укр) Г

I-90

Редакційна колегія:

Шеф-редактор: Шаблій О. І. – д. з. н., проф. (Львів)

Редактор: Заставецька О. В. – д. з. н., проф. (Тернопіль)

Відповідальний секретар: Дігчук І. Л. (Тернопіль)

Члени редакційної колегії:

Заставецький Т. Б. – к. з. н., доц. (Тернопіль)

Ковальчук І. П. – д. з. н., проф. (Київ)

Нагірна В. П. – д. з. н., пр. н. сп. (Київ)

Немець Л. М. – д. з. н., проф. (Харків)

Олійник Я. Б. – д. з. н., проф. (Київ)

Пістун М. Д. – д. з. н., проф. (Київ)

Позняк С. П. – д. з. н., проф. (Львів)

Руденко В. П. – д. з. н., проф. (Чернівці)

Сивий М. Я. – д. з. н., проф. (Тернопіль)

Стебельський І. Б. – проф. (Вінсор, Канада)

Топчієв О. Г. – д. з. н., проф. (Одеса)

Царик Л. П. – д. з. н., проф. (Тернопіль)

Шищенко П. Г. – д. з. н., проф. (Київ)

Друкується за рішенням Вченої ради Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Вченої ради Українського географічного товариства та Географічної комісії Наукового товариства імені Шевченка в Україні

Постановою президії ВАК України № 1-05/7 від 10 листопада 2010 р. часопис “Історія української географії” включений до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук у галузі “географічні науки” (Бюлетень Вищої атестаційної комісії України. – 2010. – № 12. – С. 5-9).

I-90 **Історія української географії.** Всеукраїнський науково-теоретичний часопис. — Тернопіль, 2017. — Випуск 36. — 155 с.

ББК 26.890 (4 Укр) Г

Погляд редколегії часопису не завжди збігається з позицією авторів опублікованих матеріалів. Автори повністю відповідають за підбір, точність наведених фактів, цитат, власних імен, дат та інших відомостей.

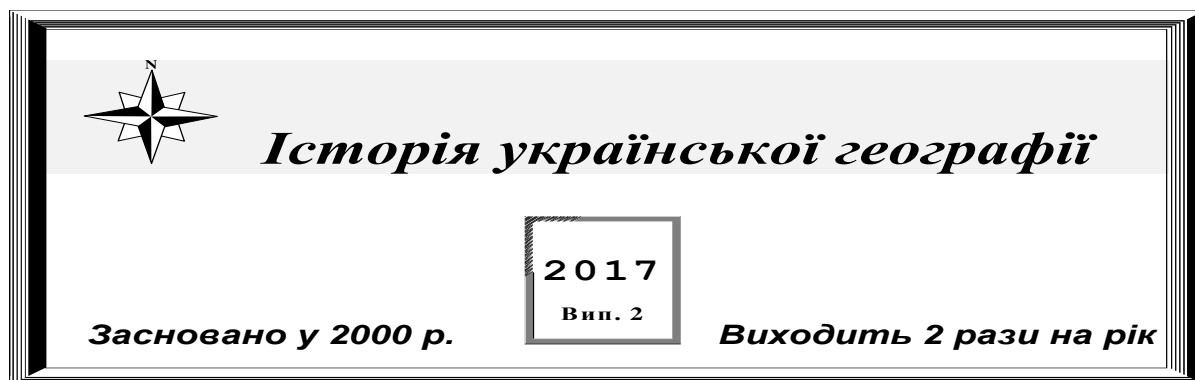

Академік

Степан Рудницький

Рис. Олега Шаблія

**Це число часопису редколегія присвячує
140-літньому ювілею
фундатора новітньої української географії,
академіка, дійсного члена НТШ,
професора Степана Рудницького (1877-1937)**

Зміст

Віхи

<i>Олег Шаблій.</i> Академік Степан Рудницький – фундатор національної географії і картографії.....	8
<i>Павло Штойко.</i> Методологія географічної науки в епістолярній спадщині Степана Рудницького.....	17
<i>Ярослав Кравчук.</i> Академік Степан Рудницький – перший український геоморфолог.....	22
<i>Іван Ровенчак, Орислава Тимчук.</i> Географія релігії у працях академіка Степана Рудницького.....	32
<i>Олександра Вісьтак, Олена Одлежук.</i> Внесок Степана Рудницького у військову і політичну географію та геополітику.....	36
<i>Любов Котик.</i> Економіко-географічні ідеї у працях і листуванні академіка Степана Рудницького.....	45

Постаті

<i>Ігор Стебельський.</i> Регіональні географічні студії професора Мирона Кордуби.....	54
<i>Олег Шаблій, Олександра Вісьтак.</i> Географічні атласи Мирона Кордуби.....	60

Наукові школи та центри

<i>Сергій Шевчук.</i> Степан Рудницький та академічна суспільна географія (до 90-ліття відкриття Українського науково-дослідного інституту географії і картографії).....	64

Натургеографічні та геоекологічні студії

<i>Мирослава Влах.</i> Вербальна наукова мова географії: історичний контекст.....	74
<i>Карина Насальська.</i> Екологічні проблеми природних водних об'єктів – джерел питного водопостачання в Україні.....	80

тичної, військової географії загалом та геополітики й досі є актуальними у справі українського державотворення, формуванні національної ідентичності українського народу, усвідомленні його ролі у загальноєвропейському демократичному процесі. Теоретичні положення С. Рудницького щодо формування української держави такі:

1) корінною проблемою європейського розвитку після Першої світової війни є створення, формування та укріплення Української Самостійної Соборної Держави;

2) ця держава, як й інші держави, повинні формуватися, розвиватися і функціонувати як

національні, тобто в основі кожної мусить знаходитися корінна нація (в Україні – українська);

3) головними складниками держави необхідно вважати її територію і населення (в останньому випадку — це певна нація — німці у Німеччині, поляки — у Польщі, українці — в Україні і т.д.);

4) державна територія країни повинна збігатись з її національною (етнографічною в термінології С. Рудницького) територією;

5) побудова держави за ідеологічними (як це було в ССРСР) та “національно-клаптиковими” принципами (як це було в імперіях — Російській чи Австро-Угорській) є антиприродною.

Література

1. Вісьтак О.І. Академік Степан Рудницький та його школа про географічне положення України / О. І. Вісьтак // Часопис соціально-економічної географії. – Харків, 2007. – С. 41-47.
2. Вісьтак О. І., Шаблій О.І. Обґрунтування С. Рудницьким основ національної і регіональної політичної географії та геополітики / О. І. Вісьтак, О. І. Шаблій// Географ-академік Степан Рудницький. Видатні постаті Тернопільщини. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2007. – С. 21-29.
3. Коллінз Джон. Военная география для професстоналов и непрофесстоналов / Джон Коллінз. – Москва : Научная книга, 2005.
4. Рудницький С. Україна, Польща і Литва з військово-географічного погляду/ С. Рудницький // Діло. – 1914. – Ч. 9-12.
5. Рудницький С. Світова війна в цифрах / С. Рудницький // Просвіта. – Відень, 1915. – С. 82-87.
6. Рудницький С. Чому ми хочемо самостійної України / С. Рудницький [упоряд., передмова О.І Шаблія]. – Львів : Світ, 1994.
7. Шаблій О.І. Академік Степан Рудницький – фундатор української географії / О. І. Шаблій. – Львів-Мюнхен, 1994. – 223 с.
8. Шаблій О. І. Суспільна географія. У двох кн. / О. І. Шаблій. – Кн. 1. Суспільна географія : теорія, історія, методи дослідження. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2015. – 812 с.

УДК 910.1

Любов Котик

ЕКОНОМІКО-ГЕОГРАФІЧНІ ІДЕЇ У ПРАЦЯХ І ЛИСТУВАННІ АКАДЕМІКА СТЕПАНА РУДНИЦЬКОГО

Здійснено змістовий аналіз наукової спадщини та офіційного і приватного листування академіка Степана Рудницького на предмет економіко-географічних ідей, гіпотез, концепцій, описів, характеристик тощо. Встановлено, що економіко-географічний слід наскрізно присутній у науковій творчості ученого: бере початок з праці «Начерк географічної термінології» (1908) і розкривається в «Україна — наш рідний край» (1921) й «Основи землезнання України. Друга книга. Антропотогеографія України» (1926) та листах ученого до колег і наукових інституцій. Виокремлено головні напрямки економіко-географічної думки ученого. Підкреслено необхідність дослідження та популяризації наукових економіко-географічних ідей С. Рудницького на сучасному етапі розвитку географічної науки України.

Ключові слова: економіко-географічні ідеї, наукова спадщина, академік Степан Рудницький, сучасний етап розвитку географії.

Lubov Kotyk. Economic-Geographical Ideas in Academician Stepan Rudnytsky's Works and Correspondence. The research is based on the content analysis of the scientific heritage as well as the

official and private correspondence of the academician Stepan Rudnyts'kyi studying his economic-geographical ideas, hypotheses, concepts, descriptions, characteristics, etc. It has been established that the economic-geographic trace is present throughout his scientific work. It starts with "The Sketch of the Geographic Terminology" (1908) and is developed in "Ukraine is Our Homeland" (1921) and "The Fundamentals of Earth Science of Ukraine. Book Two. The Anthropogeography of Ukraine" (1926), as well as the scholar's letters to colleagues and academic institutions.

The main directions of the scholar's economical-geographic thought are identified: the place of economic-geographical knowledge in the system of earth science, in particular among the disciplines of anthropogeography; economic-geographical terminology; analysis of the influence of natural, historical and political-geographic factors on the formation of the economic complex of Ukraine in general and its regions, namely the urban-economic characteristics of the main cities of Ukraine; definition of the specialization of the economy of Ukraine; economic-geographic descriptions of separate regions of Ukraine; Ukraine's place in the world market of goods and services; the role of economic and geographical knowledge in the educational sphere; the scholars' role in the development of the economic geography of Ukraine.

The study emphasizes the need to research and popularize S. Rudnytsky's economic-geographical ideas at the modern stage of development of the Geography Science of Ukraine.

Key words: *economic-geographical ideas, scientific heritage, academician Stepan Rudnyts'kyi, modern stage of development of the Geography Science.*

Постановка проблеми дослідження. На сучасному етапі розвитку географічної науки України дослідження напрацювань її фундаторів є на часі. Такі дослідження забезпечують як хронологічну цілісність розвитку науки, так і формування нового погляду на наукові здобутки попередників, їхні інноваційні ідеї, які не були гідно оцінені й підтримані та популяризовані науковою спільнотою. Одним із учених-географів України, науковій доробки якого неоцінено вагомі, але ще мало відомі для широкого загалу наукової спільноти, є фундатор новітньої української географічної науки — академік Степан Рудницький (1877—1937).

Аналіз останніх досліджень. Вагомий внесок у дослідження і популяризацію наукової спадщини акад. С. Рудницького здійснив проф. О. Шаблій, який обґрунтував його незаперечну роль у становленні модерної української географії [15] і виокремив головні напрямки наукових досліджень ученого [1, 14, 15]. Акад. М. Мушинка [5] і проф. П. Штойко [6] упорядкували і систематизували приватну й офіційну кореспонденцію ученого. Окремі аспекти наукової спадщини С. Рудницького розкрили у наукових розвідках учені-географи України: структурування географічної науки і становлення її теорії й методології — О. Заставецька, І. Ковальчук, Л. Немець, М. Пістун, І. Ровенчак, О. Шаблій, П. Штойко; українська географічна термінологія — В. Пашенко, О. Шаблій, М. Влах; географічна картографія — І. Ровенчак, Р. Сосса; геоморфологія — І. Ковальчук, Я. Кравчук, О. Томенюк; політична географія — О. Шаблій, М. Дністрянський, О. Вісьтак; соціальна географія — Л. Шевчук, М. Білецький, І. Ранця, І. Ванда, Л. Котик; географічне краєзнавство — О. Заставецька, О. Шаблій, О. Вісьтак, І. Дітчук; країнознавство — О. Шаблій, І. Ровенчак, С. Кузик та ін.

Виклад основного матеріалу. Проблема

дослідження наукової спадщини акад. С. Рудницького на предмет наявності економіко-географічних ідей, гіпотез, концепцій, характеристик тощо пов'язана як з процесами реєкономізації української географічної думки у 20-х роках ХХІ ст., так і з практичними викликами затяжної трансформації господарського комплексу держави (1991—2018). Змістовий аналіз наукових праць ученого [8—14] і його офіційного та приватного листування [5, 6] дав змогу виокремити головні напрямки економіко-географічної думки ученого: місце економіко-географічного знання у системі землезнавчої науки, зокрема серед дисциплін антропогеографії, економіко-географічна термінологія; вплив природно-, історико- і політико-географічних факторів на формування господарської системи України загалом, чи окремих її регіонів, зокрема; урбаністично-економічні характеристики головних міст України; означення спеціалізації господарства України; економіко-географічні описи окремих регіонів України; місце України на світовому ринку товарів і послуг; роль економіко-географічного знання в освітньому просторі; роль учених у розвитку економічної географії України.

Економіко-географічне знання С. Рудницький (1905) розглядав у складі антропогеографії, на рівні з географією людини, географією культури і політичною географією (рис. 1). Учений розподіляв його на чотири блоки: географія виробництва, географія промисловості, географія транспорту, географія торгівлі.

Становлення економіко-географічної термінології акад. С. Рудницький вперше розкрив у праці "Начерк географічної термінології" (1908) [8], де здійснив загальну систематизацію термінологічного апарату української географії. Економіко-географічна термінологія включена ученим у розділ "Біологічна географія" [8, с. 129-150] і є мало-

представлена у поняттєво-термінологічній системі (усього 3—5 термінів на сторінку, яка вміщує 35–40 термінів). З-поміж економіко-географічних термінів, які подає учений варто відзначити — *рибальський нарід* [8, с. 134], *ловецький нарід*, *скотарське плем'я*, *торговельний нарід* [8, с. 137], *кочовик* [8, с. 142], *плянтаційне господарство* [8, с. 143]; *товар*, *пошта*, *поштова дорога*, *поштовий оборот*, *обхідокрайний нарід* [8, с. 144]; *збираючий нарід*, *морське рибальство*, *годівля свиней*, *свинарство* [8, с. 145]; *рельсова дорога*, *рельсовий шлях*, *морський шлях*, *вітрилний шлях*, *невільництво*, *спеціальна, подрібна торгівля* [8, с. 146]; *водяний шлях*, *водна дорога*, *світлова торгівля*, *світлове господарство* [8, с. 150]; *форма*, *спосіб господарства*, *область господарства* [8, с. 151] та ін. При укладанні української географічної термінології С. Рудницький опирається на поняттєво-термінологічний апарат німецької географії; сучасна українська географія звертається до англо-американської термінології, натомість як національна термінологія занепадає. Тому на часі є актуалізація досліджень спрямованих на розробку та укладання української наукової економіко-географічної термінології.

Вперше ідею економіко-географічної характеристики України у контексті написання популярної географії України-Руси С. Рудницький висловлює у листі до М. Грушевського датованого 28 жовтнем 1909 р.: *“Перед вакаціями обговорювали ми пару разів мій намір написання популярної географії України-Руси. ... Ось короткий плян книжки: ... II часть: Нарід. Український нарід. Єго становище серед иньших славянських народів. Антропология, етнология и языковые прикмети та поділ на племена. Огляд розвитку укр[аїнського] народа і його колонізації. Чужі народи на українських землях та її межах. Економічна географія України, мінеральні і органічні багатства, газдівство, його ступені та відміни. Сельтуби і їх типи. Географія комунікацій. Топографічний огляд українських земель”* [6, с. 55—56].

У процесі роботи учений зацікавлюється антропогеографічною частиною опису України, приділяє йому значну частину свого часу і витрачає багато зусиль, особливо на пошук та опрацювання вихідної статистичної інформації з тематики географії населення й економічної географії, про що свідчить цитата з листа до М. Грушевського 1910 р.: *“Чим далі йде час, тим більше я неспокійний за судьбу антропогеографічної частини моєї географії, а то тим більше, що деякі її уступи статистично дуже мені ся удали, єсьм певний, що так добре їх вже тепер не напишу”* [6, с. 65] — це до статті “Очерки географии Украины” до збірки “Украинский народ в его прошлом и настоящем” “Энциклопедии украиноведства” под ред. Ф. Волкова, М. Грушевського, М. Ковалевського (1916, с. 361—380).

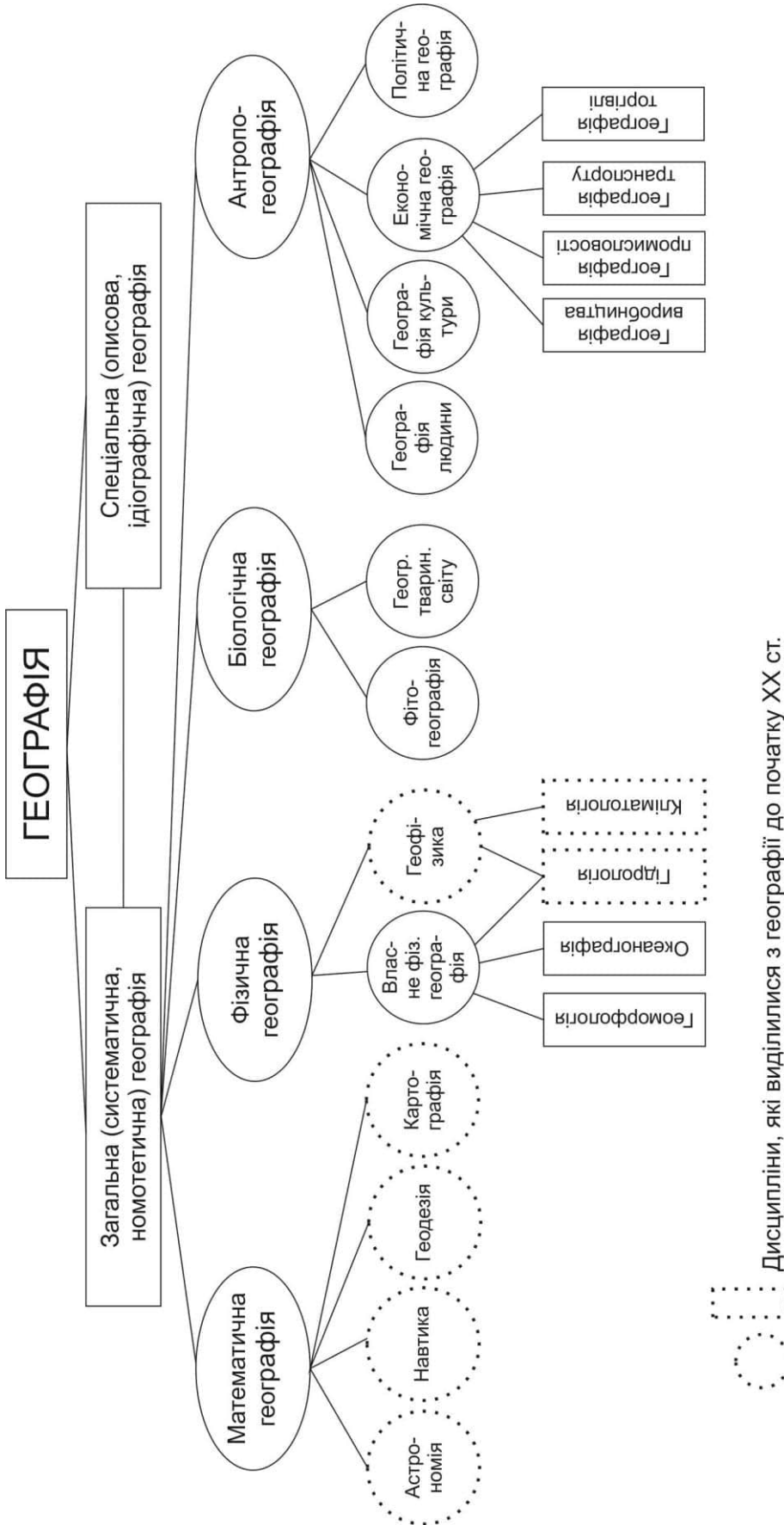
Проблеми відсутності місць праці у Галичині, працевлаштування не за фахом і вимушеної еміграції освіченого населення озвучені С. Рудницьким у

листі до О. Барвінського датованим 1910 р. у контексті прохання з метою працевлаштування перспективного, молодого ученого В. Гериновича: *“... се чоловік здібний, що видрукував вже кілька брошурок про різні географічні теми, і є надія, що з него виробиться науковий робітник добрий. Отже, велика була б шкода, если б він, не діставши посади, яка йому ся належить, пішов до Америки, аби копати вугле чи замітати улиці. Він і наміряє так зробити, бо ту в Галичині не має прямо з чого удержатись і голодує...”* [6, с. 43].

Низький рівень оплати праці учителів у сільській місцевості, необхідність займатися приватним сільським господарством, неprestижність педагогічної професії розкрита С. Рудницьким у листі до О. Барвінського датованим 19 лютого 1910 р.: *“... теперішній учитель з Ріжного Малога п[ан] Микитюк саме здає кваліфікацію і хотів би лишитися на стало в Ріжні, де вже загосподаривсь і завів пасіку. Чоловік він супокійний і учитель добрий, та й не має ніяких гріхів на сумління. Притім посада не така світла (одна з найгірших), щоби молодий учитель не міг її дістати”* [6, с. 44].

У цих же листах учений описує вузьку господарську спеціалізацію окремих населених пунктів Галичини: *“Деревяний промисл Яворова...”* [6, с. 46]; характеризує прояв центр-периферійних зв'язків і розвиток сфери послуг у центральних населених пунктах — містах: *“П[ан] Рудакевич (управитель школи в Дзвинячі в Заліщищині), маючи діти в шкільнім віці, хотів би дістатись десь до більшого міста. Тепер отворилась посада при школі на Наконечнім передмістю в Яворові”* [6, с. 46].

Роль України у світовій торгівлі й сфері комунікацій розкрита С. Рудницьким у праці “Українське питання і великі держави світу”, яка видана у Берліні (1920) німецькою мовою. Її дев'ятий розділ має назву “Українське питання з погляду економічної й комунікаційної географії (відносини України до великих шляхів світової торгівлі й лучби)”; також вона містить карту “Політична і економічна експансія великих держав у Південній Азії”. Написання розвідки німецькою мовою С. Рудницький пояснює у листі до Директорії Української Народної Республіки датованому 22 лютим 1920 р.: *“Міністерство закордонних справ замовило у вересні 1919 [року] у мене цю книжку. ... Ця книжка написана по-німецьки, щоби тим легше найшовся перекладач на англійську мову. ... оферую Високій Директорії видання моєї книжки на німецькій, англійській і українській мові. Українське видання опрацюю самостійно від иньших і розділю на дві книжки: 1) Огляд суцільної національної території і національної статистики України, 2) Політична географія України”* [6, с. 182]. У 1923 р. українською мовою вийшов скорочений варіант його праці під назвою “Українська справа зі становища політичної географії” [13] обґрунтував у десятому додатковому розділі якої учений і розкрив економічний принцип державобудівництва [14, с. 33].

Дисципліни, які виділилися з географії до початку XX ст.

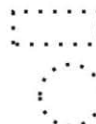

Рис. 1. Система наукових географічних дисциплін за С. Рудницьким¹ (О. Шаблій, 1993)

¹ Шаблій О. І. Академік Степан Рудницький — фундатор української географії / О. І. Шаблій. — Львів ; Мюнхен : ЛДУ ім. І. Франка, 1993. — С. 25

У праці “Україна — наш рідний край” (1921) С. Рудницький детально характеризує, починаючи від первинного сектора економіки через вторинний і третинний, розвиток головних галузей господарства України (рибальство, лісове господарство, хліборобство, садівництво, бджільництво, шовківництво, скотарство, промисловість (“домашній і фабричний промисл”), торгівля, транспорт (“лучба”)), їхню товарну продукцію, територіальні відміни розвитку на початок 20-х років ХХ ст. [12, с. 88—113].

Учений вказує на надмірність і нераціональність використання природних ресурсів (фауністичних, ґрунтових, лісових) у господарській діяльності, що зумовлює виснаження їхнього потенціалу та спричинює занепад колись провідних галузей господарства: “... на Україні нищено й нищать донині рибу вилловлюванням молодого нарибку, розстрілюванням та витроюванням риби і т. д., а ніхто не подбає як слід, щоб українські води наново зарибити й виплекану рибу шанувати” [12, с. 80]; “Ні сам український народ, ні пануючі над ним чужинці не порозуміли дотепер величезного значіння лісів для країни. Цілі століття нищено ліси безоглядно, випалювано їх на поташи, смолу, вугля, вирубувано на чертежі під ріллю. ... Україна вже тепер тужить від безлісся. І що раз гірше терпіти буде, коли на Україні не заведеться лісове господарство на німецьку чи французьку моду” [12, с. 80—81].

С. Рудницький даючи оцінку господарству України початку ХХ ст., означає хліборобство історично усталеною провідною галуззю спеціалізації країни: “Коли рибальство, ловецтво й лісництво займають тільки дуже малу пайку українського народу, то хліборобство є споконвіку найважливіше діло для України. ... з кожної сотні Українців не менш як 86 людей є хлібороби” [12, с. 81], але вказує на її екстенсивний розвиток через відсутність ефективних механізмів землекористування і низьку освіченість та аграрну й економічну культуру українських селян: “... коли б українське мужицтво вміло так ходити коло землі, як німецьке або французьке, то навіть при такім малоземеллю, як тепер є, український мужик жив би у великім гаразді” [12, с. 83]. Актуальні судження ученого і в ХХІ ст., коли несформованість громадянського суспільства у сільській місцевості разом із високим рівнем корупції гальмує узаконення ринку сільськогосподарських земель, розвиток фермерського руху, спричинює хвилі заробітчанських міграцій тощо: “Треба рідну землю до останньої грудочки використати як слід — инакше біда, злидні, а там і гайда за море” [12, с. 83].

Академік відзначає здатність українського народу до швидкого технологічного поступу і чуйність та відкритість до впровадження технологічних і технічних інноваційних змін, позитивно відгукується про початки кооперативного руху у сільській місцевості: “... улїшнене, новітнє знаряддя

досить скоро шириться по Україні: добрі залізні плуги, борони, навіть сіялки, жниварки й молотильні. Оттаке, правда, найлегше перейняти, одначе з того видно, що українське мужицтво таке не є заскарузле й колиб лише мало вищу просвіту, то скоро привчилося б так ходити коло землі, як ходять у поступовій західній Європі” [12, с. 84].

Критично учений ставиться до розвитку промисловості в Україні, тому що основні фонди та керівні посади перебувають у руках не українців, а українці працюють за мізерну заробітну плату і не отримують від розвитку промисловості ні матеріальних ні соціальних переваг: “Увесь майже фабричний промисел був у руках чужинців: Москалів, Жидів, Французів, Англіїців, Бельгійців і т. и. Вони збирали баріші, а Українці були лише фабричними робітниками, що брали злиденну плату за поденну роботу” [12, с. 94]. Ця тенденція простежується і у ХХІ ст., коли більшість промислових підприємств не перебуває у приватній або акціонерній власності проукраїнського підприємницького сегменту, коли на ринку України приходять іноземні інвестори (з офшорних зон), які налагоджують виробництво за принципом давальницької сировини і не розглядають ринок України як ринок кінцевого споживання товарів і послуг, а українського працівника трактують як дешеву некваліфіковану силу для праці тощо.

С. Рудницький передбачив проблеми з якими стикнувся господарський комплекс України у 90-их роках ХХ ст., основи яких закладені у ранньосовєтській період господарювання (розірвання зв’язків між підприємствами): “... російське правительство добре дбало, щоби головний осередок промислу лишився в корінній Московщині, щоби вони збирали самі баріші з України” [12, с. 94]; наголосив на обмеженні можливостей промислового розвитку України через відсутність паливно-енергетичних ресурсів: “Правда, нема вигляду, щоб Україна стала колись такою промисловою країною, як Німеччина чи Англія. На таке за мало в нас топлива (вугля, нафти і т. и.)” [12, с. 95]; спрогнозував виникнення екологічних проблем у містах через промисловий розвиток: “Фабрики, великі задимлені міста, це просто знаряддя для повільного вбивання люду” [12, с. 95] і запропонував їхнє розв’язання шляхом децентралізації розміщення промислових підприємств на території України: “Це дуже добре, що в нас не буде багато фабрик. Розмістимо їх по місточках і селах, аби робітник кожний жив у власній хаті й плекав своє здоровля на гарному повітрі й потрохи при хліборобстві та городництві” [12, с. 95—96].

При аналізі розвитку торгівлі на території України, С. Рудницький звернув увагу на становлення ярмаркової торгівлі і низьке залучення представників української нації у торговельну діяльність: “Український народ перестав займатися торгівлею — вона нині вся в руках чужинців, головно Москалів, Жидів, Вірмен і Греків” [12, с. 96].

повільне входження України у світову торгівлю: *“Великі торговельні шляхи світа починають знову поволі завертати на Україну”* [12, с. 96], переважання зерна (*“збіжжє”*), кам’яного вугілля (*“вугля”*), цукру, солі, продукції металургійної промисловості (*“заліза”*) у товарній структурі експорту держави і продукції машинобудування (*“машини”*), текстильної промисловості (*“полотно”*, *“сукно”*) у товарній структурі імпорту держави.

Учений визначає стан транспортної інфраструктури одним із стримуючих чинник розвитку торгівлі і промисловості на території України: *“Звичайні возові дороги по всій Україні дуже лихі”* [12, с. 98]; вказує на нерівномірність густоти покриття залізничним сполученням австрійської та російської частин України і важливість розвитку річкового транспорту на Дніпрі: *“Найважливіший водяний шлях України це Дніпро”* [12, с. 98] та портового господарства на узбережжі Чорного моря.

С. Рудницький наголошує на розбудові національної держави, суспільній активності населення, високій продуктивності праці, самоосвіті у продовж усього життя з метою швидкого подолання в Україні соціально-економічної кризи 20-х років ХХ ст.: *“Україна велика й багата, треба лише, засукавши рукави, братися до невстипущої праці”* [12, с. 99].

У праці *“Основи землезнання України”* (1926) учений аналізує вплив природно-географічних передумов на розвиток українського соціуму і його господарства: *“... одноманітність рельєфу з одного боку спрощувала комунікації, але з іншого — уніфікувала український соціум і господарство”* [9, с. 88]. Вплив чорноземних ґрунтів і клімату на менталітет і спосіб життя українського народу розкриті С. Рудницьким у праці *“Українська справа зі становища політичної географії”* (1923) [13, с. 67, 97].

Акад. С. Рудницький у листах (1926) до рідних (сестри — Софії Дністрянської (*“дорога Зосю”*)), її чоловіка — Станіслава Дністрянського (*“дорогий Дзібулко”*)) наводить короткі, але влучні урбаністично-економічні характеристики головних міст України (Київ, Харків), описує особливості їхньої забудови, просторового планування, розвитку транспортної сфери, житлово-комунального господарства. Особливу увагу учений звертає на значні площі парків і садів у міському просторі, до планувальної концепції яких провідні урбаністи та економіко-географи заново повертаються наприкінці ХХ — початку ХХІ ст. у формі концепції *“зеленого міста”* (англ. *green city*): *“Харків місто велике простором, та великомісткий характер має тільки центр. Усе решта — це вілли в городах. Є електр[ичний] трамвай, світло, водопроводи і т.д. Велика біда тільки з мешканнями”* [6, с. 74]; *“Харків подобається мені далеко більше, як Москва. Тип міста більше європейський, але дуже багато зелені. Доми стоять звичайно в садах. Уяви собі передвоєнний Львів, тільки 3—4 разів обширніший й*

два рази людніший, з великим рухом на вулицях. Бруки такі самі, як у Львові, тротуари децю гірші, з виїмком принципальних вулиць, асфальтованих. Є електричні трамваї (9 ліній), автобуси, автодорожки, коляски і “ваньки”, яких тут усі багато вживають, бо народ ходити не любить. Порядок у місті несподіваний, склепи дуже великі і дуже багато осмотрені — не тільки харчами, але й мануфактурою” [6, с. 76]; *“Київ це просто чудове місто. З виїмком Дженови (Генуї — Л. К.) й Неаполю, не знаю чи буде в Європі таке гарне місто. При тій вигляді деяких частин міста, пр[иміром] Крецатик, Володимирська etc., цілком європейських з величавими будівлями, склепами і т. д. Інші знов части міста просто тонуть у зелені розкішних садів і парків. Всякі культурні установи є (з виїмком Ш. С., себто уличних виходків), електрика, трамваї, автобуси, досконала вода ...”* [6, с. 80].

Учений відзначає високий рівень розвитку інфраструктури ресторанного господарства м. Києва та відмінності цінової політики Харкова і Києва: *“... кави всюди можна напитись, харч добрий і на 1/3 дешевіший, як у Харкові”* [6, с. 80]; звертає увагу на проведення дозвілля населенням м. Харкова у зимовий час, а відповідно початки розвитку інфраструктури рекреації й туризму: *“В нас тепер чудова зима — сніг, мороз, сонце, небо як ультрамарін, молодіж їздить по вулицях на лежцатах і лижвах, старші “катаються” на “ваньках” (однокінних санях), співи, гармошка і т.д. і т. д.”* [6, с. 85]; дає оцінку діяльності і мотивам людей, що є при керівництві науки у советській Україні, вказуючи на огріхи їхньої діяльності, що виступають стримувачами розвитку науки, а відповідно науково-технічного прогресу, соціально-економічного розвитку (3 грудня 1926 р.). Актуальні його слова і зараз: *“Від наших “патріотів” нема чого ждати, втопили б у ложці води. .... Ніякої надії не можна мати на людей, що тільки про особисті справи думають і все особисто розуміють”* [6, с. 80].

Учений обґрунтовував незадовільний соціально-економічний розвиток суспільства, периферійне становище держави на світовому ринку товарів і послуг, відсутність інноваційних ідей розвитку господарства, втрати у світовій війні низькою географічною культурою української інтелігенції складовий елемент якої географічні знання і географічна освіта. У зверненні до Укрґоловнаки щодо створення Українського географічного інституту (Харків, 27 жовтня 1926 р.) С. Рудницький так аргументує важливість відкриття цієї інституції: *“... негативний наслідок дореволюційного недооцінювання географії в Сх[ідній] Європі — це незвичайно мала сума географічного знання серед народніх мас, зосібна ж серед інтелігенції. Недостача катедр географії по високих школах чи пак обсаджування катедр нефаховими силами спричинювали недостачу фахово освічених учителів географії в середніх і інших школах. .... Їх*

абсолютно не виносили зі шкіл сливе ніякого географічного знання, з великою шкодою так для себе, як для цілого суспільства. ... не було кому розбудити розуміння для теоретичного і практичного значіння географії, не було ким обсаджувати катедру і блудне колесо оберталось даліше і даліше. ... Не маючи географічного знання, ціла суспільність мала дуже вузький кругозір, сливе, не сягала очима поза межі імперії вище культурні західні землі, дуже сутужно піддавалася кличам поступу, що їх голосили апостоли нового ладу” [6, с. 212].

Відсутність географічного, у т.ч. економіко-географічного знання, на думку С. Рудницького, гальмувало проведення адміністративно-територіальної реформи, раціональне використання наявних природних багатств, розвиток провідних сфер промисловості, сфери послуг, зокрема мандрівництва і туризму: “Великі недостачі в адміністративному поділі, проведенні шляхів, використанні природних багатств і т. д. і т. д. Вони теж найбільше пили з недостачі географічного знання й лихого поставлення географії. Цілковитий нерозвиток краєзнавства, мандрівництва, туристики, благородніших пород спорту і т. д., які так розвинуті в кращих, де географія стоїть високо. За цим нерозвитком йшло миршавіння фізичне й умове зосібна в міського населення Сх[ідної] Європи й інші лихі наслідки” [6, с. 213].

Актуальні думки ученого й у XXI ст., коли на території України без залучення фахових економіко-географів провадиться широкомасштабна реформа адміністративно-територіального устрою; декларується, без ґрунтового знання наявної просторової соціально-економічної ситуації, історико-географічних передумов розвитку території, створення інноваційно-інвестиційних галузевих і територіальних кластерів, територій пріоритетного розвитку, габів тощо; затверджується перспективний план соціально-економічного розвитку держави без детального дослідження переваг і викликів економіко-географічного, гео економічного, геополітичного, геостратегічного положення України у Європі та світі.

На думку С. Рудницького, Перша світова війна показала важливість знання географії у цілому, і економічної географії, зокрема: “Досвіди, набуті під час світової війни й у найближчих роках по війні, спричинили в усіх повнокультурних народах і державах величезний рух у напрямі: 1) якнайсильнішого підособлювання розвивання географічної науки в дослідному напрямі; 2) якнайінтенсивнішого плекання географії в школах усіх типів і ступенів; 3) закладання якнайбільше географічних інститутів, часописів, товариств, картографічних закладів і т. д. і т. д.” [6, с. 213]. В умовах війни України з Росією (з 2014 р.) на часі є ідея ученого про посилення важливості й актуальності вивчення географії у середній школі, як запоруки формування знання про власну національну територію та її багатство, про народ, що проживає на цій території, про сформовану господарсько-культурну мозаїчність, практичне втілення якої знайшло

підтвердження у сучасному розвитку глобальних держав світу — США, Великої Британії, Франції та ін.: “Во всіх середніх школах географія є одним з найважливіших предметів, повстають плани, щоби докола географії угрупувати всю середньошкільну науку, так як колись її групувано коло релігії, філософії, філології... Подібні прояви бачимо і в Франції, Злучених Державах, Швейцарії, Італії, Австрії, Англії і т. д.” [6, с. 213].

Стимування розвитку географії, особливо економічної географії, учений пояснює (1926) небажаням правлячої еліти поширювати й популяризувати знання про природно-ресурсний, працересурсний, економічний потенціал території, з метою мінімізації конкуренції і гарантування власного збагачення: “Краще, прецінь, небагатьом знати географічні умови загальні чи локальні, на яких опирається господарське життя світу чи даної країни, як щоб знали це широкі народні маси. При небагатьох “знаючих” конкуренція й багатіння лекші; коли ж “знаючих” є багато — тяжчі” [6, с. 214]. Актуальна думка ученого й через сто років, коли в Україні (2018) сформована олігархічно-кланова система господарювання, держава займає найнижчі місця у світових індексах економічної свободи (162 місце, 2016 р.), сприйняття корупції (79 місце 2015 р.), глобальної конкурентоспроможності (79 місце 2015 р.), верховенства закону (146 місце 2014 р.), а розвиток географічної науки й освіти в занепаді. Особливо гостро ця проблема постає у руслі проголошення “Національної концепції неоіндустріального розвитку” (2016) з домінуванням комплексного промислового відродження держави (реіндустріалізація) [Промисловість України – 2016: стан та перспективи розвитку. Науково-аналітична доповідь. К., 2017].

З метою поширення економіко-географічного знання у планах видань майбутнього Українського географічного інституту (1926) С. Рудницький зазначає підготовку першої антропогеографічної карти України, де містилася б інформація про промисловість, торгівлю, транспорт, особливості розвитку сільського господарства: “Перше видання антропогеографічної карти України для школи й Бюра, ... з етнографічним колоритом, політичними границями держав, округів, повітів (евант[уально] районів) з усіма залізницями й поштовими шляхами теж з картонами: густоти населення, хліборобської і скотарської продукції, мінеральних багатств, промислу фабричного й дрібного, торгівлі й комунікації” [6, с. 217]. Карту учений уклав, але її видання зупинено 1932 р.: “Видання великої оглядової карти УСРР затримав т[овариш] Ландо²,

² Ландо Ісак Ілліч (1904–2005) — народився в Одесі у сім’ї службовця. Закінчив Одеський інститут народного господарства (1926) і вступив до його аспірантури при кафедрі економічної географії та світового господарства. У 1929 р. І. Ландо захистив кандидатську дисертацію на тему «Економічна географія Туреччини». Упродовж 1929–1933 рр. працював науковим співробітником і заступником директора Українського науково-дослідного інституту географії та

неслушно забракувавши її економічні картони, хоч вони були споруджені чітко на підставі радянських офіційних карт і матеріалів. Карта могла вийти й без картонів, і так вона дуже велика. Та й цього чомусь не сталося” [6, с. 192].

С. Рудницький високо цінував фахових економіко-географів, наприклад Г. Величка, але боляче сприймав засилля в економічній географії некваліфікованих учених, які популяризують у науці карго-культ (англ. *cargo cult*), науковий кіч, здійснюють руйнівний (термінаторний) менеджмент (англ. *termination management*), націлений на дезорганізацію науки, руйнування наукового співтовариства, придушення творчих ідей та задумів (“вбивство ідей”), формування навколо себе своєрідного інтелектуального вакууму тощо. Учений наголошував, що така діяльність призводить до витіснення з науки, з наукових інституцій фахових, творчих особистостей і загрожує цілковитим занепадом географічної науки: “Таке недоцільне пов’язання природничих і соціально-економічних дисциплін в одній науково-дослідній установі довело до “засилля” економічної географії, засилля, яке грозить швидшим чи пізнішим усуненням з інституту усіх дійсних географів-природників. Проти Нестора української географії проф[есора] Величка, що написав першу географію України та склав першу мапу України, поведено систематичну кампанію, яка нарешті цілком його зламала” [6, с. 191—192].

Становлення антропогеографічних і економіко-географічних наукових досліджень у структурі Українського Географічного Інституту С. Рудницький пов’язував з В. Огоновським. Про це свідчить переписка між ученими (1926—1927); очікування С. Рудницького на приїзд В. Огоновського в Харків: “Сердечно Вам gratулюю, бо знаю п. Н. П. як повновартну особу, в якій дійсно знайдете товаришуку життя. Не тішуся тому, що це наступило якраз тепер і знов на дальше відсуває Ваш приїзд” [6, с. 151]; відсутність допомоги зі сторони наукової спільноти: “Недостача надійних помічників страшно утруднює мої тутешні заходи. Український географічний інститут це не сливка, а велика річ. Одна пара ніг і одна хавка небагато тут зробить” [6, с. 151]; відсутність у Харкові кваліфікованих учених-географів: “... тут географічного доросту цілком нема. Нема й ніякого заінтересовання до цієї науки серед молодіжи. Треба орати цілком запусцену цілину, а чоловік сам один, як палець” [6, с. 151].

Сам С. Рудницький відзначав складність

картографії (м. Харків). В 1936 р. переїхав до Москви (старший науковий співробітник Інституту географії Академії наук СРСР). У 1946—1949 рр. — професор і завідувач кафедри географії Мордовського педагогічного інституту. З 1949 р. працював у м. Пенза (Росія), де очолював кафедру географії педагогічного вузу. Був одним із тих, хто сприяв усуненню С. Рудницького з посади директора Інституту і трактуванню ученого як ворога народу.

розвитку антропо-, економіко-географічного напрямків у структурі Українського Географічного Інституту (м. Харків). У листі до В. Огоновського датованого 1926 р. він розкриває цю проблему: “... мені вдалося добути згоди на плекання географії в майбутнім інституті тільки тому, що я обмежив її на математично-природничий напрям, у першій мірі на картографію й фізйогеографію. Для плекання антропогеографії, економ[ічної] географії etc. тут мусіли б бути засновані окремі інститути на цілком інших основах” [6, с. 149]. У листі датованому 20 грудня 1926 р. С. Рудницький пояснив акцентування на розвитку природничої географії в Українському Географічному Інституті: “Тільки через природничу географію йде шлях до правдивої антропогеографії” [6, с. 152], а уже у листі від 01 лютого 1927 р. закликав В. Огоновського до освоєння проблем етнології і закладання основ новітньої економічної географії: “Зверніть увагу на новітню етнологію. Тут конче треба нам буде спільними силами збудувати першу систему української етнології. Сподіватися цього від тутешніх етнологів ніяк не можна. Думаю й Вас до цього запрягти, як також до збудування новітньої економічної географії на маркс[истському] становищі³” [6, с. 155].

Учений самокритичний в оцінці себе як економіко-географа: “Я виразно заявив, що ні антропогеографії, ні економічної географії, ні опертого на них країнознавства вести не можу, бо не є в цих галузях спеціалістом” [6, с. 224], але фахово вимогливий, щодо змісту потенційно необхідних наукових праць із царини економічної географії: “Я не є і в моєму віці вже й не можу стати спеціалістом соціально-економічних наук. Та принаймні елементарно, думаю, орієнтуюся у справах радянського соціалістичного будівництва й оборони країни. З цього погляду вважаю діяльність сектора економічної географії в інституті цілком незадовільною. Тут треба не вишівських прийдомів роботи, не переживування переважно публіцистичного матеріалу, не писання компліятивних підручників і по суті популярних розвідок, а ґрунтовної науково-дослідної праці, яка давала б матеріал для експертизи й прогнози для соціалістичного будівництва в першу чергу УСРР. Дотепер ні один, хоч би найменший, район УСРР економгеографічно не досліджений і не (слідно заходів), щоби економгеографічний сектор бажав взятися до такої роботи. Секторові негайно потрібний приплив економгеографів...” [6, с. 192].

С. Рудницький звертає увагу на відсутність картографічної продукції економіко-географічного спрямування. Зокрема, за підсумками діяльності картографічного сектора Інституту географії та картографії (1932) укладено 33 карти, жодна з яких

³ Офіційне і приватне листування акад. С. Рудницького було під пильним контролем советського режиму. Тому у листах, особливо тих, що адресувалися за межі СРСР, учений був вимушений “прославляти” ідеологію марксизму та “здобутки” советської системи.

не є економіко-географічною (22 карти природничо-географічні (“Фізична карта півкуль Землі”, “Тектонічно-морфологічна карта УСРР”, “Гідрографічна карта УСРР” та ін.); 11 — політико-географічні (“Політична карта Північної Америки” та ін.)) [6, с. 192].

Будучи арештованим і фізично виснаженим хворобами, даючи покази напівосвіченим советським чекістам (1933), С. Рудницький зберігав моральну стійкість, наукову фаховість в оцінці власної наукової, освітньої, громадської діяльності, непохитність об’єктивної оцінки економіко-географічних явищ і процесів (індустріалізація, колективізація, реформування сфери освіти тощо): “Українська ж справа має позитиви й негативи. Позитивне є: ... масова ліквідація неписьменності, утворення цілої маси шкіл різних ступенів і життєве залікування ран війни й революцій на економічному полі, індустріалізації (Дніпрельстан і і[ниє]), урбанізація українського населення, піднесення сільського господарства і т[ак] д[али]. Негативне є: ... ліквідація неписьменності прова-диться переважно формально й бюрократично, дає грамотних дуже мало, а переважно тільки напівграмотних, що швидко все, чого навчилися, забувають; шкільництво неустале, постійно ганяється за чимсь новим, небувалим, щораз міняє систему й у результаті не дає ніякого систематичного знання, а творить небезпечний тип

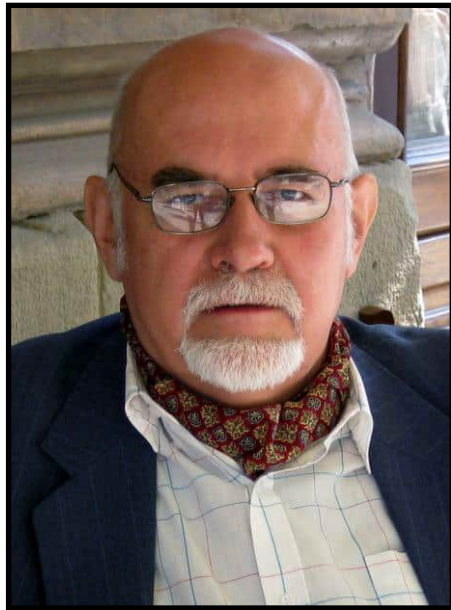
півінтелігентних всезнайків; індустріалізація ведеться далекосяжними планами й не бере на увагу потреб часу й території. Тому часто буває гострий недостаток різних промислових виробів; піднесення сільського господарства тепер вливається в творенні колгоспів. Українське селянство, навіть бідніше, має сильні індивідуалістичні й власницькі інстинкти. Є небезпека, що насильне проведення колективізації зруйнує сільське господарство України” [6, с. 234].

Висновки. Економіко-географічна наукова спадщина акад. С. Рудницького малодосліджена і популяризована. Вона охоплює практично усіх галузі та аспекти економічної географії — від розробки економіко-географічних поняттєво-термінологічних систем і означення місця економічної географії у структурі географічної науки до економіко-географічних описів районів України, укладання комплексних карт економічного розвитку держави й організації економіко-географічної науки, освіти, просвіти в Україні. Становлення сучасної географічної науки і виклики економічного розвитку держави надають нове звучання економіко-географічним ідеям фундатора української модерної географії, акад. С. Рудницького, вивчення і популяризація яких посилює національну безпеку держави, її економічну цілісність і територіальну стійкість.

Література

1. Академік Степан Рудницький / [за ред. проф. О. Шаблія]. — Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2007. — 408 с.
2. Діяльність Головного Відділу Товариства “Просвіта” у Відні // Діло. — 30. січня 1915 р.
3. Загальні збори Краєвого Союзу господарсько-молочарського в Стрию // Діло. — 25 червня 1914 р.
4. Котик Л., Ванда І., Ранця І. Сучасне звучання соціально-географічних поглядів академіка Степана Рудницького / Л. Котик, І. Ванда, І. Ранця // Часопис соціально-економічної географії. — 2007. — Вип. 3(2). — С. 36—38.
5. Листи Степана Рудницького до Софії та Станіслава Дністрянських / [упоряд., вступна стаття, примітки М. Мушинки]. — Едмонтон : Вид-во Канадського ін-ту українських студій, 1991. — 116 с.
6. Листування Степана Рудницького / [упоряд., вступна стаття, примітки П. Штойка]. — Львів : НТШ, 2006. — 436 с.
7. Ранця І. І. Агрогеографічні ідеї у працях академіка Рудницького / І. І. Ранця // Регіональне географічне краєзнавство: теорія і практика : Матер. II Всеукр. семінару. — Тернопіль, 2002. — Ч. I. — С. 42—47.
8. Рудницький С. Начерк географічної термінології / С. Рудницький // Збірник математично-природописно-лікарської секції НТШ. — Т. XII. — Львів, 1908. — С. 1—151.
9. Рудницький С. Основи землезнання України / С. Рудницький. — Друга книга. Антропогеографія України. — Ужгород : Друкарня ОО. Василіян, 1926. — 204 с.
10. Рудницький С. Причинки географічної термінології. I. / С. Рудницький // Зб. математично-природописно-лікарської секції Наукового товариства імені Шевченка. — Т. XV. — Вип. II. Під редакцією Д-ра Володимира Левицького, Д-ра Івана Раковського і Д-ра Стефана Рудницького. — Львів, 1913. — С. 1—16.
11. Рудницький С. Проблеми географії України (I випуск) / С. Рудницький // Зб. математично-природописно-лікарської секції НТШ. — Т. XVIII—XIX. — Львів, 1919. — С. 1—85.
12. Рудницький С. Україна — наш рідний край / С. Рудницький. — [2-ге вид.]. — Львів : Фонд “Учітеся, брати мої”, 1921. — 128 с.
13. Рудницький С. Українська справа зі становища політичної географії / С. Рудницький. — Берлін : Українське слово, 1923. — 288 с.
14. Рудницький С. Л. Чому ми хочемо самостійної України / С. Л. Рудницький / [Упоряд., передмова О. І. Шаблія]. — Львів : Світ, 1994. — 416 с.
15. Шаблій О. І. Академік Степан Рудницький — фундатор української географії / О. І. Шаблій. — Львів-Мюнхен : Ред.-вид. відділ Львів. держ. ун-ту, 1993. — 223 с.
16. Штойко П. Степан Рудницький, 1877—1937 : життєписно-бібліографічний нарис / П. Штойко. — Львів, 1997. — 181 с.

родичів, що доживають свій вік, чи до двоюрідних (троюрідних) братів-сестер.

У такі дні Ігор Володимирович розкошує: він сідає за робочий стіл або йде у бібліотеку чи архів. Документи – літературні джерела, думки і спогади колишніх жителів Львова чи мандрівників, судові справи про спадщину, урядові і муніципальні ухвали та укази, мистецькі твори і світлини... І все це різне і розкидане багатство треба звести у струнку, вдумливі описи вулиць, кварталів, дільниць Львова за єдиною системою, цікаво і доступно. Не кожному таке вдається. Ігорю Мельнику – це під силу. Бо він львовознавець, представник поки що рідкісного міждисциплінарного наукового напрямку історико-географічного краєзнавства.

Нагадаю, що наукові засади краєзнавства заклав Іван Франко у його великій статті “Галицьке краєзнавство” у 1896 році. Він писав, що краєзнавство “...дає змогу докладно ознайомитися зі своїм краєм і усією Батьківщиною, з її географічним положенням, ґрунтом, кліматом, шляхами, містами, людьми, суспільним устроєм, історією, пам’ятками і т. ін. Перша прикмета раціональної освіти – знати своє найближче оточення, знати минуле і сучасне свого народу і відчувати себе живим і свідомим членом живого, свідомого і об’єднаного організму”. Багато сторін і ще більше знань має краєзнавча сфера науки. Вона аналітична і синтетична, сумативна та інтегральна. Вона водночас конкретно-історична і конкретно-географічна.

До І. Франка і після нього ряд авторів робили спроби створити краєзнавчі нариси міста Львова. Були це розвідки польських та українських вчених, їх статті і монографії.

В останні двадцять років появилось багато монографій, брошур і путівників, розрахованих переважно на туристів. Отакі собі *бедекери* – нагромадження описів фактів, подій, легенд і ...небилиць.

Цьому потоку дилетантства і несмаку у сфері львовознавства різко протистоять творчі здобутки Ігоря Мельника. Їх можна охарактеризувати такими

двома рисами.

По-перше, вони *конкретно-географічні*. Автор народився і жив у Середмісті, тобто у тій частині міста, де споконвіку формувалося ядро, центр міста і від якого радіально відходили зовнішні торгово-економічні шляхи, а вже вздовж них розвивалися передмістя. Отож, його просторове мислення містоцентричне. Тому у “фрагментації” Львова І. Мельник розглядає його з центрально-радіальних позицій. Звідси такий поділ міста на частини: Середмістя і Передмістя – Краківське, Галицьке, Новий Світ, Личаківське тощо. Кожному з цих територіальних фрагментів автор присвячує одну книгу. Вже вийшли сім таких монографій.

Разом вони утворюють географо-просторову енциклопедію Львова і околиць. Звернемо увагу на географічний вимір Львова – кам’яниці – вулиці – дільниці. Усе починається з “*наногеографії*” – окремих кам’яниць у широкому розумінні слова. Ці кам’яниці – це будинки – житлові, адміністративні, культурно-освітні заклади, храми тощо. А далі їх можна об’єднати вулицями (ці останні – це не лише бруковані чи асфальтовані комунікативні лінії, але першою чергою, організуючі осі міського простору). І нарешті – дільниці (фрагменти) міста – єдності не тільки географічні, але й, якщо хочете, ментальні. Корінного жителя Личаківського передмістя не сплутаєш з мешканцем Підзамча.

По-друге, львовознавчі студії І. Мельника *конкретно-історичні*. Львів і його просторові локалітети виростають у їх часовій послідовності: спочатку було Знесіння, потім Жовківське передмістя, Підзамче, Високий Замок, Середмістя, Краківське і Галицьке та Личаківське передмістя, Новий Світ. Такий “великий історичний круг” з рухом проти годинникової стрілки. І тільки пасмо Кайзервальду (Шевченківського гаю), тобто великий бар’єр рельєфу не дало і досі не дає з’єднатися Личакову з Кривчицями (правда, с’як-так це з’єднання через залізничну вітку і вул. Глинянський тракт якимось відбулося).

Описи львівських “вулиць і кам’яниць” у п. Мельника настільки візуально привабливі, що не один читач раптово впіймає себе на думці: а чи не перебуває він реально в описаній обстановці. Письменник Роман Іванчук на одній з презентацій книг І. Мельника навіть відзначив: «Я можу сміливо водити своїх героїв вулицями, кварталами і навіть кам’яницями міста. І разом з ними сам бути віртуальним мандрівником. Настільки очевидне і конкретне зображене, що виходить з-під пера Ігоря Мельника». Додамо, що ця очевидність «вбрана» в наукові дефініції: якщо йдеться про архітектуру і стиль, то п. Мельник чітко розмежує ренесанс і бароко чи рококо, класицизм, сецесію чи конструктивізм і т. д. Книги розраховані на освіченого читача, інтелектуала.

До наукового краєзнавства І. Мельник прийшов від картознавства Львова. Він, можливо, є найбільшим знавцем картографічної спадщини стосовно Львова і околиць. Додамо, що окремих випуск газети “Галицька брама” (2010 р.) Ігор Мельник присвятив історії картографування міста. Наведу ще один приклад. Коли виникла потреба

картографувати гідромережу нашого міста, жоден географ чи картограф не взявся за цю досить нелегку справу – вишукувати траси колишніх річок та потоків, захованих тепер під вулицями Львова. І на диво, Ігор Мельник – як справжній львовознавець, подолав і цей пласт географії нашого міста.

Здається, нема такої сфери у складному об'єкті наукових пошуків під емкою назвою “*Львовознавство*”, у якій не був би компетентний Ігор Мельник. Він і справді встиг ще видати солідну книгу про Чернівці (Czernowitz. Історичні вулиці, будинки та видатні особистості: історичні есеї. – 2015. – 416 с.)

Відзначаємо, що Ігор Мельник був членом Географічної комісії НТШ: брав активну участь у її роботі. Зокрема, виступав з доповідями. Запам'яталась його розвідка про прізвища львів'ян, де він

проаналізував їх розмаїття за ціле ХХ століття і знайшов певні, тільки для Львова специфічні риси та особливості. І ще: п. Ігор любив своє місто не лише як його питомий громадянин, але й науковець, що поза життєвою (і навіть побутовою!) конкретикою опановував містом як своєрідним поселенським феноменом, де історія і географія органічно зрослися у людському розвитку і періодизації та геопросторовій вписаності у природному доквіллі. Місто оригінальне, не подібне до жодного міста Галичини і водночас типове європейське урбаністичне поселення, жорстокі віки якого ловили, але не ввіймали. На жаль, раптова смерть таки ввіймала самого Ігора Мельника.

Олег Шаблій

ЗАМІСТЬ КВІТІВ НА СВІЖУ МОГИЛУ ЯРОСЛАВА ПОЛЬОВОГО

Після важкої хвороби 31 жовтня 2017 р. помер звичайний член НТШ, краєзнавець, етнограф, письменник Ярослав Польовий.

Ярослав Іванович Польовий народився 23 серпня 1944 року в селі Підмихайлівці Рогатинського району на Івано-Франкіщині. У дворічному віці втратив батька. Сирітське і зневажене московсько-большевицькою владою молоде життя загартувало його дух.

Не впадав у відчай, щоб не засмучувати хвору і прибуту горем матір. Навчився цінувати крихти добра і милосердя, які отримував від добрих людей. Бога пізнавав від матері і монахинь Підмихайлівського монастиря (знищених апологетами “істинного” православія у 1945 році), які знайшли притулок у вбогій вдовиній хаті. У 1961 році успішно закінчив Букачівську середню школу. Працював завідувачем клубу у рідному селі. З 1962 року навчався у Львівському професійно-технічному училищі, згодом – у Львів-

ському політехнічному інституті (закінчив у 1969 році). Працював інженером-випробувачем, провідним конструктором. З метою отримання квартири довгий час “присвятив” себе будівництву нафтопроводу “Дружба”.

Майже 20 останніх років життя Ярослав Польовий досліджував історію рідного краю, його культури, імен неоправданно забутих, заборонених чи підступно вирваних із народної пам'яті, які прислужилися народові. Був членом проводу Львівського земляцтва Братів-Рогатинців, одним з ініціаторів та організатором всіх шести наукових конференцій “Рогатинська земля: історія та сучасність”. Брав активну участь в усіх експедиційних дослідженнях старожитностей отчого краю. Його творчим доробком є книги: “Рідне село Підмихайлівці” (1999), “Священики Рогатинщини” (2008), “Світозар над могилами” (2010), “Духовенство Рогатинщини” (2013), “Сповідь монаха” (2016), “Погайдуки” (2017), “Сестра Таїсія” (2017 р.).

Я. Польовий був членом редакційної колегії, шукачем і дослідником матеріалів унікального видання “Старожитності Рогатинщини” (2015 р.), відповідальним редактором видання матеріалів шостої конференції “Рогатинська земля: історія і сучасність” (2017 р.), присвяченої 110-річчю від народження генерала-хорунжого УПА Романа Шухевича. Ярослав Польовий – член і активний учасник наукового товариства ім. Шевченка. Географічна комісія НТШ завжди прислухалася до слухних думок, зауважень і побажань щодо її роботи.

У розквіті сил і незавершених творчих задумів 31 жовтня 2017 року покликаний Всевишнім до життя вічного.

*З боєм утрати і світлою пам'яттю –
повертими-львів'яни, друзі й однодумці, члени
Географічної комісії НТШ ім. Шевченка*

Наші автори

- **Борсук Юрій Володимирович** – студент 4 курсу географічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка
- **Вісьтак Олександра Іванівна** – кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної і соціальної географії Львівського національного університету імені Івана Франка
- **Влах Мирослава Романівна** – кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної і соціальної географії Львівського національного університету імені Івана Франка
- **Гудзеляк Ірина Іванівна** – кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної і соціальної географії Львівського національного університету імені Івана Франка
- **Заставецька Леся Богданівна** – доктор географічних наук, доцент кафедри географії та її навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
- **Заставецька Ольга Володимирівна** – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри географії України і туризму Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, дійсний член НТШ, почесний член УГТ
- **Івах Ярослав Євгенович** – кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної і соціальної географії Львівського національного університету імені Івана Франка
- **Кисельов Юрій Олександрович** – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри геодезії, картографії та кадастру Уманського національного університету садівництва, Голова Луганського відділу Українського Географічного товариства
- **Кравчук Ярослав Софронівич** – кандидат географічних наук, професор, завідувач кафедри геоморфології і палеогеографії Львівського національного університету імені Івана Франка
- **Котик Любов Іванівна** – асистент кафедри економічної і соціальної географії Львівського національного університету імені Івана Франка
- **Кузик Степан Петрович** – кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної і соціальної географії Львівського національного університету імені Івана Франка
- **Лещук Ірина Ярославівна** – студентка 4 курсу географічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка
- **Мамчур Ольга Ігорівна** – кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної і соціальної географії Львівського національного університету імені Івана Франка
- **Насальська Карина Віталіївна** – аспірант кафедри екології та безпеки життєдіяльності Уманського національного університету садівництва
- **Одлежук Олена Борисівна** – аспірант кафедри економічної і соціальної географії Львівського національного університету імені Івана Франка
- **Ровенчак Іван Ілліч** – доктор географічних наук, професор кафедри економічної і соціальної географії Львівського національного університету імені Івана Франка
- **Січинський Володимир Юхимович (1894-1962)** – архітектор, графік та мистецтвознавець, дійсний член НТШ (з 1930 р.)
- **Стебельський Ігор Богданович** – доктор географії, професор Віндзорського університету (Канада)
- **Тимчук Орислава Іванівна** – аспірант кафедри економічної і соціальної географії Львівського національного університету імені Івана Франка
- **Цюцюра Леся Юліанівна** – бібліотекар Львівської обласної універсальної наукової бібліотеки, здобувач кафедри економічної і соціальної географії Львівського

національного університету імені Івана Франка

- **Шаблій Олег Іванович** – доктор географічних наук, Заслужений діяч науки і техніки України, Заслужений професор Львівського національного університету імені Івана Франка, завідувач кафедри економічної і соціальної географії, голова Географічної комісії НТШ, почесний член УГТ
- **Шевчук Сергій Миколайович** – доктор географічних наук, доцент, проректор з наукової роботи, доцент кафедри географії Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
- **Штойко Павло Іванович** – доктор географічних наук, професор кафедри туризму Львівського державного університету фізичної культури

ВИМОГИ ДО МАТЕРІАЛІВ, ЯКІ ПОДАЮТЬСЯ ДО ЧАСОПИСУ

- ❑ Тексти матеріалів до часопису подаються українською мовою та англійською мовами.
  - ❑ Обсяг рукопису статті: не менше 6 сторінок (макс. – 15 с.) – при шрифті 10 та інтервалі 1,5.
  - ❑ Обсяг відгуку (рецензії на книги, картографічні та інші матеріали) – до 5 сторінок, повідомлення – до 2 повних сторінок, відомостей про ювілярів – до 3 повних сторінок (при шрифті 10 та інтервалі 1,5).
  - ❑ Електронний варіант тексту у форматі редактора Microsoft Word (doc) надсилається електронною поштою або записаним на CD-R. Параметри сторінки і шрифту для електронного варіанту: формат А4 (210 x 297 мм), всі поля – по 20 мм, шрифт Times New Roman, кегль 10, інтервал 1,5.
  - ❑ 1 друкований паперовий примірник тексту, підписаний автором та завірений за місцем роботи чи навчання, надсилається поштою. Параметри сторінки і шрифту для друкованого варіанту: формат А4 (210 x 297 мм), всі поля – по 20 мм, шрифт Times New Roman, кегль 14, інтервал 1,5.
  - ❑ Картографічні, схематичні, фотографічні матеріали записати в окремі файли, їх відбитки подати в статтях у паперовому варіанті. Ці матеріали друкуються у чорно-білому варіанті, а за бажанням автора – в кольорі.
  - ❑ Оформлення статей повинно відповідати вимогам ВАК/ДАК (дана умова стосується насамперед аспірантів, магістрантів, пошукувачів та інших зацікавлених авторів).
  - ❑ Перед початком тексту статті необхідно подати такі позиції (кожну в окремому абзаці шрифтом 10):
    - УДК (великими буквами, жирним шрифтом);
    - ім'я та прізвище автора (курсивом, жирним шрифтом);
    - назву статті (великими буквами, жирним шрифтом);
    - анотацію статті українською мовою з 3-4 речень, але не менше, ніж 50 слів тексту (курсивом);
    - 5 ключових слів (курсивом);
    - ім'я та прізвище автора і назва статті англійською мовою (прямим жирним шрифтом);
    - розширену анотацію (обсягом 220-250 слів тексту) та ті самі ключові слова англійською мовою (така анотація має бути коротким викладом основних положень статті);
    - ту саму розширену анотацію українською мовою (її текст розмістити на окремій сторінці, яку не враховують у загальний обсяг статті).
  - ❑ Список джерел подати в кінці статті в алфавітному порядку під рубрикою “Література” або “Література і джерела”, вони повинні бути ретельно вивірені. Посилання в тексті на джерела подаються у квадратних дужках із зазначенням їх порядкового номера, а в окремих випадках і сторінок.
  - ❑ Особливу увагу авторам необхідно звернути на точність дат, правильність прізвищ, імен, ініціалів, назв наукових праць, організацій, установ українською мовою, зокрема при перекладі їх з російської та інших мов, на достовірність фактів, висновків, узагальнень.
  - ❑ Автори надсилають одну зовнішню рецензію на рукопис статті, підписану фахівцем за напрямом дослідження (підпис має бути завірений за місцем роботи рецензента). Аспіранти, магістранти і пошукувачі надсилають лист-рекомендацію керівника роботи про доцільність опублікування матеріалів або ж така рекомендація керівника висловлюється в кінці друкованого примірника.
  - ❑ Оскільки в кінці часопису даються відомості про авторів публікацій, то кожному з них необхідно вказати: повністю прізвище, ім'я та по батькові, вчений ступінь та наукове звання, місце праці, посаду, доручення з організації науки чи навчального процесу, при бажанні – громадські наукові доручення, державні звання та нагороди. Для спілкування і контактів з автором потрібно надіслати: поштову адресу, контактні телефони, e-mail.
  - ❑ Автор отримує один примірник часопису.
-
-

Статті та інші матеріали до часопису просимо надсилати за такою адресою:
Тарасу Заставецькому, члену редколегії часопису “Історія української географії”,
кафедра географії України і туризму,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка,
вул. М. Кривоноса, 2,
46027 м. Тернопіль
Тел. (0352) 43-61-54, 0974369266
e-mail: zast@ukr.net

Примітка. Електронна версія часопису міститься на сторінці “Наукової періодики України” (http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/iug/index.html) сайту Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (<http://www.nbuv.gov.ua>)

Періодичне видання

Історія української географії

Всеукраїнський науково-теоретичний часопис

Випуск 36

Комп'ютерна верстка Тарас Заставецький
Художнє оформлення обкладинки Михайло Цибулько і Світлана Демчак

Підписано до друку 12.12.2017. Формат 60x84/8.
Папір офсетний. Гарнітура Times. Друк офсетний.
18,8 ум. др. арк. Тираж 150.
Прінт-копі-центр «Вектор»
46027, м. Тернопіль, вул. Львівська, 12/2